

NARDANIYE HANIM MASALININ MAX LÜTHİ YÖNTEMİNE GÖRE ÇÖZÜMLENMESİ

İbrahim GÜMÜŞ¹

ÖZ

Max Lüthi, 1947 yılında yayımladığı *Das Europäische Volksmärchen, Form und Wesen* (Avrupa Halk Masalları, Şekil ve Yapı) adlı yapıtında Avrupa masallarını metin merkezli biçimsel bir yaklaşımla inceledi. Bu yapıt İngiltere ve Amerika başta olmak üzere pek çok yerde ilgiyle karşılandı. Lüthi, “tek boyutluluk”, “yüzeysellik”, “soyut biçim”, “tecrit ve her şeye bağlılık” ve bunun yanı sıra “yüceltme ve dünyayı kapsama” olmak üzere beş temel kavramla birlikte sadece masal şeklinin karakteristiğini ortaya çıkarmaz, aynı zamanda insanların kendi psikososyal izolasyon ve eş zamanlı ilişki yeteneklerindeki oluşumu aydınlatan bir varlık tanımlaması da yapar. Bununla birlikte, Propp’un yapısal yöntemine karşılık kendi biçimsel yöntemini ileri sürer. Bu makalede Nardaniye Hanım masalı Lüthi’nin beş temel ilke ile oluşturduğu yaklaşımı kapsamında biçimsel olarak incelenip çözümlendi. Lüthi’nin yaklaşımı ilk kez kapsamlı bir şekilde Türk masallarından birine uygulanarak inceleme yapıldı. Ayrıca masal metninin ve metinde yer alan varlıkların yaşayan canlı bir forma sahip oldukları da görüldü. Nardaniye Hanım masalında tek boyutluluk olayın sunumunun yüzeyselliği ile ilişkilidir. Yüzeysellik ise soyut biçimle hayat bulur. Soyut tarzın baskın özelliği de her şeyi tecrit etmede görülür. Tecrit sonunda masal unsurlarının içleri boşaltılarak yüceltilir. Yani her bir ilke kendinden sonrakiyle bir bağ içinde ilerler ve bu da yaklaşımın bir tutarlılık içinde bütünlük oluşturmalarını sağlar. Nardaniye Hanım masalı, Lüthi’nin yukarıda saydığımız beş yaklaşımı açısından üslup ve biçim olarak hemen hemen bütün özelliklerini taşır ve metin açısından tam bir tutarlılık sergiler. Bu özellikler bazı farklılıklar olsa da masalların nerede yaratıldığına bakılmaksızın onun evrensel nitelikte bir tür olduğunu da gösterir. Bu anlamda özelde Nardaniye Hanım masalı, genelde ise Türk masalları evrensel özellikler taşır ve sadece içinde bulunduğu topluma değil aynı zamanda dünyaya da ayna tutar.

Anahtar Kelimeler: Türk Masalları, Max Lüthi, Nardaniye Hanım Masalı, Kuramlar.

¹ Yrd. Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, igumus(at)bartin.edu.tr

THE ANALYSIS OF MRS NARDANIYE FOLKTALE ACCORDING TO MAX LUTHI METHOD

ABSTRACT

Max Lüthi, who published *Das Europäische Volksmärchen, Form und Wesen* (The European Folktale Form and Nature) in 1947, analyzed the European fairytales in his book through a text based formal approach. This work was met with interest in many places especially in England and America. Lüthi reveals not only the characteristic of tales form with five basic concepts such as “one-dimensionality”, “depthlessness”, “abstract style”, “isolation and universal interconnection” and “sublimation and all-inclusiveness”, but also he makes a definition on the concept of existence explaining the form of peoples’ abilities of relationship based on isolation and concurrence. However, he suggests his own formal method compared Propp’s structural method. In this this article , we formally analyze the folktale of Ms. Nardaniye according to Lüthi’s five basic principles. We also made a comprehensive study for the first time to one of the Turkish tales using Lüthi’s approach. In addition, the text of tales and in these texts we see that creatures are reflected as if they were alive in real life. One-dimensionality is associated with superficiality of the presentation in the tale of Ms. Nardaniye. Depthlessness comes into light with an abstract style. The dominant feature of abstract style is seen in the isolation of everything. At the end of the isolation, the elements of the tale are emptied through being sublimated. So the each principle moves in a connection with the next one, and this approach allows the creation of a consistent integrity. The tale of Ms. Nardaniye has almost all the features of stylistically and formally in Lüthi’s above-mentioned five basic approaches, and in terms of text shows a full consistency. This features show that tales have a kind of their own universal character, regardless of where they have been created, though having some differences. In this sense, in particular, the tale of Ms. Nardaniye or in general Turkish tales have universal features and they mirror not only its own society but also the World in general.

Keywords: *Turkish Tales, Max Lüthi, Mrs Nardaniye Tale, Theorys.*

Gümüş, İbrahim. “Nardaniye Hanım Masalının Max Lüthi Yöntemine Göre Çözümlemesi”. *idil* 6.37 (2017): 2397-2408.

Gümüş, İbrahim. (2017). Nardaniye Hanım Masalının Max Lüthi Yöntemine Göre Çözümlemesi. *idil*, 6 (37), s.2397-2408.

GİRİŞ

Jacob (1785-1863) ve Wilhelm (1786-1859) Grimm kardeşlerle başlayan masal derleme çalışmaları kendilerinden sonra gelenler için yol gösterici olmuştur. Derleme faaliyetleri sonunda elde edilen metinleri bilimsel bir biçimde sınıflandırma, inceleme ve çözümleme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç etrafında oluşan araştırmalar ve incelemeler, masal biliminin olgunlaşmasına katkı sağlayarak temelde metin ya da bağlam merkezli kuramların oluşmasını sağlamıştır. Vladimir Propp'un yapısal yöntemi ve Linda Degh'in antropolojik yaklaşımı masal inceleme yöntemlerinin önemli iki sacayağıdır. Üçüncü sac ayağını ise Max Lüthi'nin¹ biçimsel analizi oluşturmaktadır.

1909 yılında İsviçre'de doğup Almanya ve İngiltere'de eğitimini tamamlayan Lüthi'nin *Das Europäische Volksmärchen, Form und Wesen* (Avrupa Halk Masalları, Şekil ve Yapı) adlı yapıtı ilk olarak 1947 yılında Almanya'da, sonra 1979'da Milano'da, 1986'da ise Münih'te yayımlandı. 1982 yılında *The European Folktale: Form and Nature* ismiyle İngilizce'ye çevrilip Amerika'da yayımlandı. Türkiye'de ise Gülay Mirzaoğlu, 1996'da Milli Folklor Dergisi'nde "tek boyutluluk(1996a)" ile "yüzeysellik(1996b)" maddelerinin İngilizce baskının çevirisini yaptı. Şerif Oruç(2000), Türk Kültürü Dergisi'nde Lüthi'nin eserini genel olarak tanıttı. Şerif Oruç'un tanıtımından hareketle M. Naci Önal (2009)ve Aysun Dursun'un birlikte hazırladıkları bir bildiri sunmuştur. 2017 yılında tarafımızca "Türk Masalları ve Max Lüthi Yöntemi" adlı eser yayınlandı. Batı da yoğun ilgi gören bu eser ve Lüthi'nin yaklaşımı hakkında Türkiye'de bu çalışmalar haricinde hiçbir ilmi çalışma yapılmadı. Türkiye'deki masal çalışmalarının pek çoğu Tarihi-Coğrafi Kuram ya da Propp yöntemi arasında sıkışmış kalmıştır. Lüthi'nin yöntemi bu sıkışmışlığa nefes aldırarak ve Türk masallarını yeni bir bakış açısıyla çözümlemeye olanak sağlayacaktır.

Max Lüthi, *Das Europäische Volksmärchen, Form und Wesen* adlı yapıtında masal metnin kendisinin ve içinde yer alan varlıkların/nesnelerin bir doğasının, biçiminin ve yapısının olduğunu ortaya koydu. Lüthi, eserinde masalın ne zaman ve nasıl oluştuğu gibi sorunlarla ilgilenmemiş, Avrupa halk masallarının doğasını ve üslubunu anlamaya çalışmıştır. Masal birincil kültür ortamında anlatıcıdan anlatıcıya yüz yüze bir iletişimle aktarılırken bir anlatım türü olarak onun temel formu vardır. Bu form masalların hepsinde tam anlamıyla var olmayabilir. Ancak bütün masalların arka planında görünmez bir biçimde varlığını sürdürür. Masalın bütün özelliklerini sadece bir masalda görmemiz oldukça zordur fakat pek çok masalın karşılaştırılması yöntemiyle türün karakteristik yapısı ortaya çıkmaktadır. Masalların bu özelliklerini ortaya çıkarmak için Avrupa masallarını karşılaştırma yaparak çözümleyen Lüthi, masalda yaşam formlarının ve cansız nesnelerin var olabilmesi için gerekli temel

unsurları beş temel ilkeyle açıklamıştır. Bu ilkeleri ise *tek boyutluluk, yüzeysellik, soyut biçim, tecrit ve her şeye bağlılık* ile *yüceltme ve dünyayı kapsama* olarak belirledi. Lüthi, V. Propp'un² “yapı analizi”ne karşı “biçim analizi”ni öne sürerek masalın sadece kendi şeklinin yapısını değil bununla birlikte insanların psikososyal ve ilişki yeteneklerini de çözümleyici bilgiler verdi.

Pertev Naili Boratav'ın (2007: 114–120) Anadolu'dan derlediği Nardaniye Hanım³ masalı içinde barındırdığı motifler bakımından çok önemli bir masaldır. Nardaniye Hanım masalı “Grimm masallarından olan Pamuk Prensesin (Grimm Masalları, 2006) Anadolu köylüsü tarafından anlatılan, Türkçe’de yaşayan yerli biçimi(Oğuz, 2010: 44)” olarak karşımıza çıkar. Pamuk Prenses masalındaki “yedi cüceler”in yerini “kırk haramiler”, “ayna”nın yerini “ay” alır. Kahramanların her ikisinin de düşmanı üvey annedir ve ikisi de derin bir uykuya dalar. Diğer benzerliklerle iki masal eş metin özellikleri gösterir. Bu nedenle masal çalışmalarında Pamuk Prenses’in önemi ve yeri neyse Nardaniye Hanım masalının da ehemmiyeti odur. Ayrıca Lüthi yaklaşımını oluştururken Pamuk Prenses masalından faydalanmıştır. Bu bağlamda çalışma için seçilen Nardaniye Hanım masalı bilinçli bir tercihtir ve Lüthi’nin beş maddesine göre analitik bir bakış açısıyla incelenerek bu yaklaşıma göre çözümlenmiştir.

1. Tek Boyutluluk

Masallarda günlük dünya ile olağanüstü dünya yan yanadır. Çalışmada örnek masal olarak seçilen Nardaniye Hanım masalında da olağanüstü dünya, günlük dünyadan çok uzakta yer almamaktadır. Nardaniye Hanım’ın üvey annesi “ay” ile her konuştuğunda günlük dünyayı etkileyen bir karar alır ve Nardaniye Hanım’ı öldürmek için harekete geçer. Olağanüstü dünyaya ait varlıklar insanlar arasında dolaşıp yaşarlar. Ancak bu varlıklar günlük dünyadaki karakterlerden farklı bir yapıya sahiptirler. Efsanelerde yer alan diğer dünya insanı ürpertir ve korkutur. Karakterler, olağanüstü yaratıkların seslerini işitir, etrafta dolaştıklarını hisseder ve bütün duyguları yoğun bir biçimde yaşar. “Birçok öbür dünya varlığının bozulmuş çehrelerinde - cinlerin, cüceler ve hayaletlerin buruşuk kafaları ve ayakları, ateşli gözlerinde, Kobold’un kamburunda, dev ve cüceler anormal ölçülerinde - biz, onlarla karşılaşan insanların korkularının yansımalarını görürüz (Lüthi, 1986: 5).” Masallar da ise diğer dünya varlıkları insanları ve karakterleri korkutmaz. Masallarda olağanüstü varlıklar başlangıçta sıradan görünür ancak bir anda konuşma, şekil değiştirme, uçma gibi sıra dışı özellikler sergileyebilirler. Ay, her ayın on dördünde konuşabilme yetisine kavuşur.

Masal kahramanı daha önce tanımadığı ihtiyar bir kadın veya derviş gibi kişilerden sihirli hediyeler alır. Bu kişiler ona yol gösterir ya da sihirli hediyeler ona

zor durumda yardım eder. Nardaniye Hanım, yardımcı karakterlerden herhangi bir sihirli hediye almaz. Ancak Kırk Haramiler’le karşılaşır ve onların yardımını alarak yaşamına devam eder. Kahraman bu varlıkları kendinden farklı görmez, onları iyi ya da kötü olarak ayırır. Masallarda kahraman kendisine verilen sihirli hediyeleri merak edip denemez, onları nasıl kullanacağı hakkında da bir fikri yoktur, tesadüfen nasıl kullanacağını öğrenir. Onlar genellikle bir defa kullanılır ve masal evreninin kara deliğinde yok olurlar. Kahramanı “ne merak ne de bir bilgi susuzluğu onu cehenneme (Lüthi, 1986: 7)” veya dünyanın sonuna götürür. O aşık olduğu kişiyi bulabilmek için veya hasta yakınına deva bulabilmek için yolculuğa çıkar. Karakterler olay örgüsünde kendilerine verilen rolü oynar, şaşırmazlar, korkmazlar ve merak etmezler. Nardaniye Hanım da kendine verilen rolü oynar ve şaşmaz biçimde hiç bir şeyi sorgulamadan yapar. Masal karakterleri olağanüstü varlıklardan korktukları için uzak durmaz, ölümcül darbelerinden dolayı kaçarlar. Masalda gizemli olana değil öldürücü olana korku duyulur. Olağanüstü varlıklar, günlük dünya karakterleri ile aynı boyutta yaşarlar. Diğer dünyaya istenildiği an gidip gelinir. Masalda yapılan büyü ve sihir mutlaka çözülür. Nardaniye Hanım’ın uyumasına neden olan zehirli sakız bulunarak sihir bozulur. Karakterler bir birinden ayrılırlar da bu ayrılık ruhsal olarak işlenmez, ayrılık coğrafi olarak anlatılır. Kahraman kurtardığı karakterle mutlaka evlenir. Nardaniye Hanım’ın kurtulmasını sağlayan padişahın oğlu masal sonunda onunla evlenir. Kötü üvey anne ya da kaynana büyü yapma becerisine sahiptir. Nardaniye Hanım’ın üvey annesi kötü büyü yapma becerisine sahip bir karakterdir. Kahraman genelde günlük hayata aittir. Nardaniye Hanım günlük hayata ait bir kahramandır. Kahraman diğer dünya varlıklarıyla karşılaşmasından sonra olağanüstü güçlere kavuşabilir. Diğer dünya varlıklarıyla rastlantı veya kaza sonucu karşılaşılır. Nardaniye Hanım olağanüstü varlıklarla karşılaşmaz. Bütün bu özellikler masalın tek boyutlu yapısını ortaya koyar.

2. Yüzeysellik

Masallardaki yüzeyselliğin en belirgin nedeni olayların hayal unsuru niteliklere çok fazla sahip olmasıdır. Nardaniye Hanım masalında da kahramanın yılanı yutması, ay ile konuşulması gibi hayal unsuru olaylar oldukça fazladır. Masal, gerçek dünyayı olay örgüsü içinde farklı formlara dönüştürerek kendi evrenine dâhil edip sihirli ve olağanüstü bir dünya yaratır (Gümüş, 2015: 73). Masalda günlük dünya ile olağanüstü dünya iç içe geçmiş bir biçimde yer alır. İki dünyayı kesin çizgilerle birbirinden ayıran derinlik duygusu çok yüzeyseldir. Kahraman yolda yürürken bir duvarı geçip diğer dünyaya gidebilir. Masallardaki bu yüzeysellik karakterlerde de görülür. Onların iç dünyaları, çevreleri, neler hissettikleri, geçmişleri gibi bilgiler hakkında bilgiler verilmez. Onların psikolojik ve fiziksel derinlikleri metinde görülmez. “Masal kişileri, öze ait bir değişime sebep olmadan kesilebilen kağıttan figürler gibidir. Bir kural

olarak böyle sakatlanmalar fiziksel ve psikolojik acının ifade edilmesine neden olmaz. Eğer planın gelişimi için önemliyse sadece o zaman göz yaşı dökülür (Lüthi, 1996b: 82).” Nardaniye Hanım’ın babasının onu bıraktığını anladığında neler hissettiği masalda anlatılmaz. Onun iç dünyasında neler yaşadığını okuyucu bilmez ya da hissetmez. Aynı şekilde, Üvey anne parçalanırken kan görülmez ve acı hissedilmez..

Zaman karakterler üzerinde yıpratıcı bir etkiye sahip değildir. Masalda geçip giden zamana rağmen Nardaniye Hanım ve diğer karakterler yaşlanmaz, saçlarına aklar düşüp yüzlerinde kırışıklar oluşmaz. Zaman sadece vaktin geçtiğini belirtir. Masalda yer alan nesnelerin özellikleri anlatılmaz, nesneler üç boyutlu değil düz ve katıdır. Kişiler öze ait bir değişim yaşamazlar, onlara acı çektilir. Sorunlar zekadan ziyade şans ile çözülür. Nardaniye Hanım, şans eseri kırk haramilerin evini bulur. Kırk haramiler tesadüfen padişahın oğlu ile karşılaşır. Öfke, hiddet, şiddet, aşk, özlem gibi hisler yüzeyseldir. Nardaniye Hanım’ın üvey annesine karşı öfke ve nefretini göremeyiz. İntikam alıp almayacağı da meçhuldür. Kahraman kendi hisleriyle değil armağan, buluş, görev, teklif, yasak gibi olaylarla yönlendirilir. Kötü karakteri kahraman cezalandırmaz, diğer karakterler cezalandırılır. Üvey anneyi Nardaniye Hanım değil Bey cezalandırır. Masalda evlilik anlatılır ama erotizm konu edilmez. Nardaniye Hanım’ın evliliği ile ilgili bilgi sadece düğünle sınırlıdır. Kahramanın biyografisi hakkında bilgi yoktur. Nardaniye Hanım’ın biyografisi kısmen bilinmektedir. Kahramanın evden ayrılmak için mutlaka bir nedeni vardır. Nardaniye Hanım, üvey annesinin iftirası yüzünden babası tarafından evden uzaklaştırılır. Karakterlerin aile bağları kuvvetli değildir, kahramanın ailesi olaya etki derecesine göre metinde anlatılır. Babası Nardaniye Hanım’ı çok kolay bir biçimde evden uzaklaştırır. Karakterler olay örgüsünde ihtiyaç halinde ortaya çıkar ve kaybolur. Lala, masalda Nardaniye Hanım’ı kurtarmak için ortaya çıkar ve sonra masal evreninde yok olur. Sihirli nesneler kahramana yardım etmek için ya da belli bir macerayı hazırlamak için ortaya çıkar. Sakız ve kirazlar macerayı hazırlamak için kullanılır. Evlilik için engellerin aşılması gerekir, evlilik bir amaç değil olayın son halkasıdır. Yardımcıların masal kişileriyle ilişkileri bir armağan vasıtasıyla olur. Nardaniye Hanım masalında yardımcı karakterle direk ilişki kurulur. Karakterler kol, bacak gibi uzuvlarını yitirse dahi onlar yeniden ortaya çıkabilir ve mükemmel bir şekilde birleşir. Masalda sadece kötü karakter olan üvey annenin uzuvları parçalanır.

3. Soyut Biçim

Nardaniye Hanım masalında üvey anne, kırk haramiler, dünya güzeli gibi isimlendirmeler kullanılır. Bu isimlendirme tekniği kullanılarak masal aşırı betimlemelerden arındırılır ve onun konu bütünlüğü bozulmaz. Nardaniye Hanım, masal boyunca sürekli hareket halindedir ancak bunlar da ayrıntılı biçimde anlatılmaz. Masalda detaylı betimlemenin olmaması bütün perspektifi görmemizi sağlar. Masal,

olay örgüsü açısından önemli olan her şeye bir nitelik yükler. “Söze dayalı düşünce ve anlatım unsurları, tek başına pek bir anlam taşımaz (Ong, 2007: 54).” Nardaniye Hanım’ın karnının büyüdüğünü “lombur lombur”, yılanların dışarı çıktığını “çağıl çağıl” sözcükleriyle masalda anlatılır. Masalda bunlara benzer söz kümeleri belleği güçlü kılmak için kullanılır.

Masallarda olağanüstü varlıklar izole edilmiş ev, kale, saray gibi yerlerde yaşarlar. Kahraman başka dünyaya ait bir saray/kulede tek başına dolaşır, yasak odaya girer ve aksiyon başlar. Kırk Haramiler, ormanın derinliklerinde insanlardan uzakta bir kulübede yaşar. Nardaniye Hanım, kulübeye girer ancak evde Kırk Haramiler olduğu için evin odalarını dolaşamaz. Masallarda nesneler, metalik ve mineral özellikleriyle anılır: altın, gümüş ve bakır çok kullanılır. Nardaniye Hanım için altın bir tabut yaptırılır ve onun içinde taşınır. Renk öne çıkartılmak istenen şeyi keskin bir şekilde diğerlerinden ayırır: beyaz kar, kırmızı kan, siyah karanlıkla birlikte verilir, yeşil nadir kullanılır. Nardaniye Hanım’ın teninin cansızlığını “sapsarı” diyerek sarı rengi kullanılarak verilir.

Masallarda zenci/arap figürü çok yaygın olarak kullanılır. Nardaniye Hanım masalında bu karakter yoktur. Kahraman prensesi kurtarmak için genellikle üç görevi yerine getirmelidir. Kahraman görevi başarı ile tamamlarsa, kurtardığı prenses ebedi eşi olur. Padişahın oğlu Nardaniye Hanım için zorlu görevlerle sınanmaz. O, öldü sanılan kahramanı bir sözü ile Kırk Haramiler’den alır. “Nardaniye’nin üvey annesiyle çatışarak ailesinden ayrılışıyla başlayan büyüme süreci, Kırk Haramiler’in himayesinde devam eder. Kırk Haramiler’in yanındayken ölmesi simgesel olarak bir kadının, erkeği için yeniden doğmaya hazırlanma sürecidir (Özünel, 2006; 123).” Masallarda evlilik sonrasında nadiren zorunlu bir ayrılık gerçekleşir. Bu ayrılık da aksiyonun yeniden oluşması içindir. Masallarda kötüler her zaman kaybeder. Nardaniye Hanım’ın canlanması ile üvey anne masalın sonunda kaybeder. Kötü karakterler genelde 40 katır cezasına çaptırılır, lakin kan yoktur, uzuvlar çizgisel parçalanır. Üvey anneye kırk katır mı kırk satır mı istediği sorulur, o da kırk katırı alıp gitmek istediğini belirtir. Üvey anne kırk katıra bağlanarak parçalara ayrılır. Kahraman öbür dünya varlıklarına kardeşlerinden daha doğru davranır ve onların güvenini/yardımini kazanır. Nardaniye Hanım tek çocuk olduğu için bu durum görülmez. Zorlu görevlerde kahramana mutlaka yardım eden birisi vardır. Büyülü nesneler kahramana ihtiyacı olan her şeyi verir. Nardaniye Hanım masalında büyülü nesneler kahramana yardımcı olmaz, aksine onu öldürmek için kullanılır. Masallar sabit formüllerle çalışır; 3, 5, 7, 9 ve 40 gibi sayılarla ilgilenir. Nardaniye Hanım, üç kez üvey annesinin kötülüğüne uğrar. Haramiler 40 kişiden oluşmaktadır. Masalda sayıların gücünden faydalanılmıştır.

4. Tecrit ve Her Şeye Bağlılık

Masallardaki tecrit karakterlerin soyut biçimi üzerinde daha net görülür. Masallar nadir, kıymetli, diğerlerinden farklı olan yani üvey anne, üvey evlat, yetim kız, sakat çocuk gibi tecrit edilmiş her şeyi sever ve onu ön plana çıkartır. Nardaniye Hanım'ın annesi ölmüştür. Kahraman, üvey anne, tek çocuk ve öksüz olarak diğer karakterlerden tecrit edilmiştir. Masallarda kahraman günlük hayata ait olsa da karakteristik olarak bu hayattan çok farklıdır. Olağanüstü varlıklarla bir anda iletişime geçebilirler. O genellikle tek evlat veya üç kardeşin en küçüğüdür. Karakterler, ailelerine, topluma, eşine veya herhangi bir insana bağlı değildir. Aile bağları kuvvetli değildir, kahraman geride bıraktığı ailesini düşünmez, ailesi de onu düşünmez. Nardaniye Hanım, ailesinden ayrıldıktan sonra babasını bir gün bile hatırlamaz.

Masallar konuyu anlatırken de ayrıştırıcı tutumunu korur. Konu sunumunda farklıdır o sadece aksiyona yönelir ve etraftaki hiçbir şeyi betimleyerek ilgiyi dağıtmaz. “O bir hikâye gidişatı sunar ama bu hikâyenin kuruluşunu deneyimlememize izin vermez. Ormanlar, ırmaklar, kaleler, kulübeler, aileler, çocuklar ve ağabeyler ve kız kardeşler sadece olay onlardan bahsettiği zaman içinde var olurlar; onlar hikâyenin kuruluşuna hizmet etmezler(Lüthi, 1986: 38).” Bu anlatım tarzı basit bir biçimde sırayla ve birbirinden ayrılan bölümlere ayrılır. Her bölüm diğer bölümlerden farklıdır. Nardaniye Hanım masalında da tepe, ağaç, orman gibi unsurlar olay örgüsüne etki derecesine göre anlatılır. Nardaniye Hanım masalı da üç bölümden oluşur.

Karakterlerin yaşadıkları durumlar bir birine çok benzerdir. Aynı hataları tekrar ederler ve onlardan ders çıkarmazlar. Nardaniye Hanım, üvey annesinden kirazları alır kırk kuşa verir onlar ölür. Kırk Haramiler'in sakın bir daha kimseden bir şey alma uyarılarına rağmen yaşadığı olaydan da ders çıkarmaz ve üvey annesinden tekrar sakız alıp derin bir uykuya dalar. Masallarda kahraman yolculuk esnasında dev, ejderha vb. diğer tecrit edilmiş olağanüstü varlıklarla karşılaşır. Onların bulunduğu dağ, mağara, orman gibi sihirli yerlerden geçer, macera bittiğinde ise bir daha asla buralardan bahsedilmez. Onların masalda varoluş amacı kahramanın maceraya devam edebilmesini sağlamaktır. Korku ve tehlike gerçek dünyadan ayrılarak tecrit edilmiştir. Nardaniye Hanım, yolculuk esnasında geçtiği ormandan ve kaldığı kulübeden bir daha asla bahsedilmez. Tek başına ormanda ilerlerken onun her hangi bir korku hissine kapıldığını asla görmeyiz.

Kahraman kendi iç dünyasından ve karar alma kabiliyetinden yoksundur. Bu nedenle onu olaylara diğer her şey yönlendirebilir ve o bir mıknaş gibi olaylara çekilir. Nardaniye Hanım, olaylar karşısında asla düşünmez, onları sorgulamaz ve karar verme yetisine de sahip değildir. Mutlak bir teslimiyetle kendisine verilen rolü

oyunar. Masalda karakter, kabiliyet ve yaralar olay için önemliyse ön plana çıkar ve olay örgüsünde yer alır. Mucizeler hikâyenin bir parçasıdır ve hepsinin bir anlamı vardır. Tecrit ve her şeye bağlılık bir biriyle ilişkilidir. Kahraman tecrit sayesinde masaldaki diğer her şeyle ilişki kurabilir. Masaldaki olaylar da görünmez bir şekilde bir birine bağlıdır ve koordineli ilerler.

5. Yüceltme ve Dünyayı Kapsama

Masalın soyut, sade ve şematik üslubu metin boyunca kendini hissettirir ve motifleri de etkiler. Masaldaki her şey fiziksel biçimini kaybedebilir, bireysel özelliklerini yitirebilir ve işlevleri dışında farklı amaçlar için kullanılabilir. Masal motiflerinin pek çoğu kendine ait değildir. Motiflerinin bazılarını öykülerden, efsanelerden, mitlerden, gerçek dünyadan alır. Çocuksuzluk, evlilik, kur yapma, yoksulluk, kardeş çatışması gibi motifler gerçek hayattan masallara geçmiştir. Bu motiflerin içleri boşaltılarak saflaştırılıp yüceltilerek olay örgüsüne dahil edilir. Masal olağanüstü olayları ve yaratıkları özümseyerek konu edinir. Masalın büyüğü bir kökeni vardır: sihirli sözler, aynalar gibi. Üvey annenin her ayın on dördünde “Ay”ın karşısına geçerek “Ayım ayım, Sen mi güzel ben mi güzel(Boratav, 2007: 116)” sihirli sözleri masalın büyüğü kökenine işaret etmektedir. Nardaniye Hanım’ın başından kötü olayların üç kez geçmesi de büyüğü bir gücün varlığını gösterir. Gerçek sihir masalda yer bulmaz, sihir psikolojik gerilimin bir gereğidir. Masalda sihir mutlaka çözülür.

Masallarda kahraman daha önce gitmediği başka diyarlara yolculuk yapar, bu onu şaşırtmaz. Devler ve cüceler ölümler âlemiyle, büyü ve uykuya dalmak ise ölüme yapılan referanstır. Eski ayinlere, geleneklere ve göreneklere rastlanır. Cinsel ve erotik nesneler zayıftır; kur, evlilik, çocuk gibi motifler vardır ama erotizm yoktur. Karakterler arasındaki aşk tutkulu değildir. Nardaniye Hanım ile padişahın oğlu arasında bir aşkın olup olmadığı masalda belli değildir. Nasihat, kur, kıskançlık, evlilik gibi süreçler yüceltilerek masala dâhil edilir.

Masal motiflerinin içlerinin boşaltılması hem avantaj hem de dezavantaj sağlar. Somut olma, gerçeklik ve deneyimi aktarma gibi bazı şeyleri tam anlamıyla aktaramazsınız. Ancak konu sade, açık ve net bir şekilde ilerler. Bir şeyin içinin boşaltılması onun yüceltilmesini de sağlar. Masal unsurları saf ve saydam bir hale dönüşür. İnsanı ilgilendiren bütün konularını kapsar ve karşılıklı bir etkileşime sokar. Böylelikle masal farklı dünyaları birleştirebilir.

Sonuç

Max Lüthi’nin Avrupa masallarına uyguladığı metin merkezli bu yaklaşım masalın karakteristik unsurlarını ortaya çıkartır. Aynı zamanda masalın bir edebi

metin gibi incelenmesine de imkan sağlar. Masallarda yüzeysellik ise soyut biçimle hayat bulur. Soyut tarzın baskın özelliği de her şeyi tecrit etmede görülür. Tecrit sonunda masal unsurlarının içleri boşaltılarak yüceltilir. Yani her bir ilke kendinden sonrakiyle bir bağ içinde ilerler, bu da yaklaşımın bir tutarlılık içinde bütünlük oluşturmaması sağlar. Lüthi'nin yaklaşımıyla incelenen Nardaniye Hanım masalı biçim bakımından soyut, anlatı açısından tek boyutlu ve yüzeyseldir. Masalda karakterler tecrit edilmiş, olaylar her açıdan birbirine bağlanmış ve motifler saflaştırılarak yüceltilmiştir. Masalın olay örgüsü düz bir çizgide ilerler ve önemsiz hiçbir şey masalda betimlenmez. Nardaniye Hanım masalının Lüthi'nin beş temel ilkesinin hepsini kapsaması hem yöntemin diğer milletlerin masallarına uygulanabilirliğini hem de incelenen masalın evrensel özellikler taşıdığını göstermesi bakımından çok önemlidir. Nardaniye Hanım masalı sadece içinde bulunduğu topluma değil aynı zamanda dünyaya da ayna tutar. Bu özellikler bazı farklılıklar olsa da masalların nerede yaratıldığına bakılmaksızın onun evrensel nitelikte bir tür olduğunu da gösterir. Bu bağlamda bu makalede Nardaniye Hanım masalının biçim ve doğasının biyolojik yapısı incelenerek ekosisteminin özellikleri ortaya çıkarılmıştır.

NOTLAR

¹Max Lüthi, 1909'da İsviçre'de doğdu ve İsviçre, İngiltere ve Almanya'da eğitimini tamamladı. Bern'de 1943'de H. De Boor'un yanında "Die Gabe im Märchen und in der Sage" (Efsane ve Masalda Hediye) adlı teziyle doktorasını tamamladı (Gümüş, 2015: 49). 1968'de Zürih Üniversitesi'nde Avrupa Halk Edebiyatı Bölümü'nü kurdu ve 1979 yılında emekli oldu. Lüthi, 1973 ve 1984 tarihleri arasında *Masal Ansiklopedisi*'nde editör olarak çalıştı. 1979'da *Alman Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Akademisi*'nin "Büyük Ödülü"nü, 1988'de de Walter Kahn Masal Vakfı'nın "Avrupa Masal Ödülü"nü almıştır (Gümüş, 2015: 49). 1991 yılında Zürih Bakım Evi'nde hayatını kaybetmiştir.

²Vladimir Yakovleviç Propp'un *Morfologiya skazki* (1928, yb 1969; Masalın Biçimbilimi, 1985) adlı yapıtını Türkiye'de ilk kez Umay Türkeş Günay Elazığ masallarına uygulamıştır. Bkz. Elazığ Masalları ve Propp Yöntemi, Ankara: Akçağ Yayınları.

³ Bir adamın on iki on üç yaşlarında kıymetli bir kızı vardır. Kızın annesi ölür. Kızın babası da evlenmeye karar verir, kızın hocası da baban beni alsın sana iyi bakarım der. Kız babasına hocasını almasını söylemiş. Adamla kadın evlenir. Aradan zaman geçer üvey anne kızı kıskanmaya başlar ve ondan kurtulmak için çare arar. Bir bayram günü babasından kırlarda gezmesi için üvey anne izin alır. Kız kırlarda gezerken acıkir. Üvey anne de tuzlu poğaça yapar ve su testisinin içine de yılan koyar. Kız poğaçayı yer suyu da içer. Kızın hali gün geçtikçe değişir ve karnı şişer kadın ebelerle gösterir. Üvey anne kocasına kızın kırlara gittiği gün gebe kaldığını söyler. Adamın uykuları kaçır. Bir gün dayanamaz ve kızını alıp bir dağın tepesindeki ağacın altında ninni söyleyerek uyutur. Bir kamışın içine de arı koyar, arı vızıldadıkça kız babasını ninni söylüyor sanır. Adam kızı bırakıp evine döner. Kız uyanır babasını bulamaz ve ağlamaya başlar. Dağdan aşağı iner ve dereye abdest alırken karnından sesler gelir. Derenin

içinden de bir ses cevap verir ve ağzından bir yılanla yavruları çıkar. Kız da rahat eder. Uzakta bir ışık görür, kapıyı çalar. Kırk Haramiler kapıyı açar ve kızı kardeş edinirler. Üvey anne ayın on beşinde aya “sen mi güzel ben mi güzel” diye sorar. Ay da “ne sen güzel ne ben güzel ille Nardaniye Hanım güzel” der. Üvey anne kocasından kızı nerde bıraktığını öğrenir ve bir sepet kirazı zehirleyip kızın yanına gelir. Kız kirazları alır yiyeceği sırada kirazları 40 tane kuşuna verir ve kuşları ölür. Akşam kardeşleri gelince durumu anlatır, onlar da kapıdan geçenlerden bir daha bir şey almamasını söyler. Ölen kuşlarının yerine 40 tane kuş getirirler. Aradan bir ay geçer ve üvey anne aya yine kim güzel diye sorar. O da aynı cevabı verir. Kızın yaşadığını öğrenince sakızları zehirleyip Nardaniye’nin yanına gider. Nardaniye sakızı alır kuşlar sakız ister, o da çiğneyip verecektir. Sakızı ağzına atınca düşer ölür. Akşam kardeşleri gelince kız öldü diye altın tabut yapıp kızı içine koyarlar. Nereye giderlerse kızı oraya taşırlarmış. Bir gün padişahın oğlu bunlara rastlar. Tabutun hikâyesini öğrenir ve alıp odasına götürür. Merak edip tabutu açar ve kızı aşık olur. Kızı alıp baş köşeye oturtur, odasını kilitler. Akşam odasına gülererek girer sabah odasından ağlayarak çıkar. Lalası da bir anahtar yaptırır odaya girer. Kızın orasını burasını eller ağzındaki sakızı bulup çıkarır. Kız hemen uyanır ve kardeşlerini sorup ağlar. Lala şehzadeyi çağırır, 40 Haramilere haber gönderir sevinirler. Şehzade ile Nardaniye 40 gün 40 gece düğün yapıp evlenirler. Kız başından geçenleri kocasına anlatır. Şehzade kızın babasını getirir ve durumu anlatır. Kız ile babası birbirlerine sarılır. Şehzade üvey anneye de 40 satır mı 40 katır mı diye sorar. O da “40 satır düşman başına 40 katır verin de sılama gideyim” der. Kadını 40 katırın kuyruğuna bağlayıp kırkına da bir kamçı vurup parçalara ayırırlar. Onlar erer muratlarına.

KAYNAKÇA

- Boratav, Pertev Naili. (2007). *Zaman Zaman İçinde*. Ankara: İmge Yayınları.
- Gümüş, İbrahim. (2015). *Türk Masallarının Max Lüthi Yaklaşımıyla Çözümlemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, İbrahim. (2017). *Türk Masalları ve Max Lüthi Yöntemi*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Lüthi, Max. (1986). *The European Folktale Form and Nature*. (Çev. John D. Niles). USA: Indiana University Press.
- Lüthi, Max. (1996a). "Halk Masallarında Tek Boyutluluk". *Milli Folklor Dergisi*. (Çev. Gülay Mirazaoğlu). 31-32: 147–151.
- Lüthi, Max. (1996b). "Halk Masallarında Yüzeysellik". *Milli Folklor Dergisi*. (Çev. Gülay Mirazaoğlu). 29-30: 81–90.

Oğuz, M. Öcal. (2010). “Türkiye’de Mit Ve Masal Çalışmaları Veya Bir Olumsuzlama Ve Tek-Tipleştirme Öyküsü”, *Milli Folklor Dergisi*, 85: 36–45.

Ong, Walter J. (2007). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü'nün Teknolojileşmesi*. (Çev. Sema Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.

Oruç, Şerif. (2000). “Avrupa Masallarının Üslup Özelliklerini İnceleyen Bir Masal Araştırmacısı : Max Lüthi”. *Türk Kültürü*, 444: 221–228.

Önal, Mehmet Naci ve Aysun Dursun. (2009). “Zümrüdü Anka Masalı Üzerine Bir İnceleme”. *Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat, Edebiyat ve Dil Öğretimi Kongresi*. Ankara: CAFT, 225–237.

Özünel, Evrim Ölçer. (2006). *Masal Mekanında Kadın Olmak*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.